

Hvor finder nattevægterne deres historier?

Norsk tip-tipoldebarn til en byens sidste nattevægtere blev årsag til, at nattevægterne fik en ny historie til deres omfangsrige samling.

Nattevægterne har deres historier fra mange kilder f.eks. bygningsregistrarer, kirkebøger, tingbøger, Stadsarkivet, Landsarkivet, Rigsarkivet, politiarkivet, skillingsviser, aviser, etc. Vi samler alle håndte oplysninger om en bestemt person, et bestemt hus m.fl., og så fortolker vi, som arkæologer og historikere også gør, på de tilvejebragte fakta - ud fra vor øvrige kendskab til den historiske periode, som den pågældende person, det pågældende hus, det aktuelle emne hørte til.

En af dette års "nye" historier blev dog brygget sammen på en direkte opfordring! Nattevægterne blev i oktober kontaktet af Tore Bredeli Jørgensen fra Norge, hvis tip-tipoldefar havde været nattevægter her i Odense. Tore søgte oplysninger om, hvordan hans tip-tipoldefar Christian Jørgensens liv havde været som nattevægter i Odense. Så jeg gik, ud fra de oplysninger som Tore selv havde fået støvet op, i gang med at grave i Stadsarkivets store "Odensedatabasen" samt andre arkiver og såmænd også på internettet.

Nedenstående fortælling er resultatet af dette arbejde, der gav et indblik i en af byens sidste nattevægteres liv. Den mest pudsige oplysning i denne historie er vel, at Christian Jørgensen er/var den første nattevægter, som jeg har viden om, der blev *skilt*. En sørgelig social begivenhed, som unægtelig er meget mere almindelig i vore dage end i sidste halvdel af 1800-tallet.

Odense Historiske Nattevægtere startede deres nye sæson fredag d. 1. juli kl. 21 fra Den Gamle Kro i Overgade. Vi går kl. 21 *mandag-lørdag* i fra 1. juli til 31. august, og det er en af sommerens "gratis" kulturoplevelser for turister og odenseanere! Vi glæder os til at følge jer lidt rundt i historiens kringelkroge med godt humør og vægtersange. Vægtervagtrunden tager en god times tid. Nattevægterne er via "Vægterens Venner" sponsoreret af "Odense kommune: By- og kulturforvaltningen", Albani, Den gamle Kro, Grønttorvet, Odense Cityforening og Lørups Vinstue.

Angående Nattevægter Christian Jørgensen (1819 - ca.1885)

Om hans vægtergerning i Odense ca. 1848/1850-1866 og hans liv i Odense...

Christian Jørgensen blev født omkring 1819 i Trøstrup ved Korup og er sikkert vokset op på den egn..., hvor han siden mødte Karen Lovise Sophie Madsdatter, der er født 8. juni 1823 i Skousbye lidt længere ude i nærheden af Vissenbjerg... De har måske mødt hinanden ved et høstgilde, eller også kan deres fædre have talt sammen om, at Christian og Karen vist ville passe godt sammen... De er blevet gift 23. September 1843 i Ubberud Kirke og tilbragte deres første år sammen i Vissenbjerg, hvor Christian arbejdede som væver, og hvor de fik deres første barn Mette Kathrine Jørgensen som 25-/21-årige i 1844. De er så draget til byen i årene derefter, da der i midten af 1800-tallet blev et "overskud" af landarbejdere ved fremkomsten af nye halv-mekaniske landbrugsredskaber samt en stigende

befolkningstilvækst. Christian kan ha' været tilknyttet en af de to militærforlægninger i Odense Dragonerne eller Fodfolkene [en stor del af vægterne har gennem tiderne, før de blev antaget som vægtene, været soldater]...

Christian og Karen fik 10 børn, hvilket ikke var særligt opsigtsvækkende på den tid – ej heller, at 6 af dem døde inden de blev voksne. Ja – tre af dem døde endda inden de blev ét år... Det kan der naturligvis være flere årsager til; vi ved, at der i 1850'erne var koleraepidemier i Danmark og at der fra 1860'erne og frem var en del difteri-epidemier, men hovedårsagen var nok at familien var fattig. Christian tjente ikke ret meget som nattevægter (se længere nede), og Karen er ikke opført som andet en hustru, så det er nok ikke alverden hun har tjent (f.eks. ved noget håndværk eller rengøring). Jeg lagde i min research umiddelbart mærke til at to af deres piger fik navnet Anne Marie Jørgensen (den første døde sikkert i en meget ung alder), hvilket betyder at det var et "vigtigt navn", men om det var Christians eller Karens mor, der blev opkaldt efter – bliver svært at opspore. Men traditionen var, at første søn fik farfarerens navn, og første pige fik mormoderens navn...

Christian Jørgensen havde som nattevægter mange opgaver, men han havde til gengæld også en lang arbejdstid! Opgaverne var bl.a.:

- * Brandvagt (f.eks. ved efter midnat at kigge ind ad folks vinduer efter tændte stearinlys)....
- * Tænde gade-tran-lamper (i vinterhalvåret – dog ikke på fuldmånenætter) – der var i alt 86 tran-gade-lamper i byen.
- * Kontrollere, at der er/var rindende vand i trævandledningerne til bybrøndene
- * Holde styr på trafikken – der skulle rides i skridtgang efter kl. 11
- * Holde kontrol med beværtningerne, sætte tappestreg på alle åbne tøndere efter kl. 10 (Ingen udskænkning efter kl. 10); stoppe slagsmål
- * Følge fulde folk hjem eller til arresten (især efter kl. ti)
- * Holder styr på Natmændene, der tømte byens dasses ...
- * Fange tyve, ransmænd, voldsforbrydere og mordere
- * Synge vægterversene (20-05) – så vægtervagtmesteren kunne høre, om vægteren var vågen, hvor han var på sin rute og, om han var ædru!

Nattevagten var i sommerhalvåret fra kl. 20 til kl. 05 – **9 timer** (vægtervers skulle synges fra kl. 21 til kl. 04)

Nattevagten var i vinterhalvåret fra kl. 18 til kl. 08 – **14 timer** (vægtervers skulle synges fra kl. 20 til kl. 06 – sidste vers var 'klokken-fem-verset')

I dagtimerne skulle nattevægteren:

- * Stå til rådighed ved afstraffelser på / ved byens torv/skafot
– det kunne være piskning, ledsage en forbryder iført "den spanske kappe" rundt i byen, afskæring af hænder, hængning m.m.
De hårde straffe var dog i sidste halvdel af 1800-tallet dog blevet mildnet noget. Sidste henrettelse i Odense var i 1869...
- * Om søndagene – ved "Helligdags-tilsynet" at tjekke:
at alle holdt butikkerne og værkstederne lukkede og
være med til at vække sovende kirkegængere ved højmesserne ¹.

¹) Det vides ikke, om dette også foregik i Odense; men der er skriftlige kilder, der fortæller om vækning af sovende kirkegængere i Kolding.

Løn:

Begyndelsen af 1800-tallet valgte Odense-bystyre at betale følgende ugeløn:

Vægtervagtmesteren: 3 Rigsdaler, 1 mark og 8 skilling

Nattevægterne og tårnvægterne: 2 Rigsdaler, 4 mark og 8 skilling...

Denne ikke særligt fyrstelige løn strakte jo ikke langt, når man som Christian havde kone og 2-4 børn omkring sig, prøv at se faktaboksen til højre og regn ud, hvad de kunne købe og leve af om måneden...

Vægterkorpset i 1803:

I begyndelsen af 1800-tallet kom Odense Vægterkorps op på dets største kendte størrelse på:

En vægtermester, 2 tårnvægtere og 15 gadevægtere samt én reservevægter!

Bestyret betalte munderingen (Uniform, Morgenstjerne, Lanterne, fløjte, lille kårde, knippel).

1853 fik Odense sit første gasværk (det lå i Skt. Jørgens Gade) og de første gaslygter kom op i bybilledet. Der kom flere af og flere af disse nye vidundere (hele 150), der gjorde, at byens befolkning kunne gå aftentur i gaderne og aften-bylivet blomstrede ...

Men de skulle jo passes, og man mente vel nok, at de gamle nattevægtere med deres slidte uniformer ikke kunne klare den opgave! Bystyret valgte at uddanne de yngste vægtere og indlemme dem i det nye hold af gaslygtetændere. De gamle vægtere blev i 1866 fyret på gråt papir, med en lille slump penge som kompensation (De gamle slidte uniformer fik de lov at beholde).

Det har helt sikkert været hård for Christian at blive fyret i en alder af 47 – Han var vel nok noget træt og udslidt, og han havde kun få eller ingen evner inden for håndværk. Han var sikkert, som mange andre af nattevægterne, drevet lidt ”nebengesjæft” med at male en væg eller to i et hus, save lidt brænde m.m. (på de stille timer af nattevægterne) for folk i byen; og det var det han havde at ”falde tilbage på”.

De sidste år af hans liv er han i det få skriftlige kilder opført som arbejdsmand / brændeskærer. Han er dog i den seneste optegnelse (ved hans anden – overlevende – søns bryllup i 1885) noteret [uden adresse] som ”vægter” (?). Han kunne muligvis ha’ været tilknyttet det nye private vægterkorps, der blev oprettet umiddelbart sideløbende med oprettelsen af et nyt politikorps i årene efter 1866...

Hans dårlige økonomi og måske en deraf større indtagelse af alkohol, har nok været hovedet på sømmet for hans kone Karen, der først fik udøvet en separation og siden *skilsmisse*; hvilket vi kan se i folketællingerne fra henholdsvis 1870 og 1880.

Og ja – det kunne faktisk lade sig gøre at blive skilt – tilbage i tiden - før år 1900. Fra 1645-1800 var det Tamperretten, der tog sig af det; siden blev det 1800-1850 Forligskommissionens opgave – siden 1850-1900 Amtmandens domæne. Den første moderne ægteskabslovgivning kom endelig i 1922.

Købekraft medio 1800-tallet:

1 stud = 38-45 Rbd.

1 ko = 30-35 Rbd.

1 tønde rug = 5-6 Mk.

2 pund flæsk = 21 Rbs.

2 pund smør = 50 Rbs.

20 æg = 1 Rbd.

50 cigarer = 32 Rbs.

2 pund kaffe = 44 Rbs.

1 potte brændevin = 18 Rbs.

2 pund sukker = 44 Rbs.

(M= mark, Mk. = mark, Rbd. = rigsbankdaler, Rbm. = rigsbankmark, Rbs = rigsbankskilling, Rd. = rigsdaler, Rdl. = rigsdaler, Rdr. = rigsdaler, S. = skilling, Sdl. = sletdaler, Sk. = skilling, Skl. = skilling)

Karen flyttede fra Christian sammen med deres ældste datter Mette Kathrine (noteret som Christine i 1870-tællingen) og deres yngste søn Jens Alfred, der da kun var 7 år. Det var hans tipoldebarn Tore Bredeli Jørgensen, der i oktober 2015 kontaktede Odense Historiske Nattevægtere for oplysninger om sin tip-tipoldefar Christian Jørgensen.

Christians sidste kendte bolig i Sortebrødre Torv nr. 14 findes ikke mere, idet det blev nedrevet i 1918 pga. et gadegennembrud. Huset, hvor han sikkert har boet i et mindre værelse, lå, hvor i dag H. C. Andersen Hotel – Radisson ligger.

Alt i alt kan Christian Jørgensens liv beskrives som værende ret almindeligt, bortset fra han blev skilt, for den tids nattevægtere, der hørte til i bunden af den sociale rangstige – kun lige rangerende over ”bundskraberer” Natmanden, der tømte byens dasser. Det har nok været et gudsjammerligt men dog næppe kedeligt liv, i hvert fald ikke, når Christian hver aften kl. 10 skulde ind på alle gæstehuse, værtshuse, knejper m.m. og sætte en tappestreg på alle åbne tønder med øl, vin, spiritus. De fleste værtshusholdere ville nemlig gerne stå på *meeget* god fod med nattevægteren, for at undgå en bøde for ulovligt salg af alkoholske drikke efter kl. 10...

Odense Historisk Nattevægter
Per Henrik Jepsen.

